

דברי פרידה מאורה אלוני

באנו להיפרד ממך, אורה יקרה שלנו, שכן דרך חיך איתנו הגיעה לקיצה. היתה זו דרך חיים ארוכה ומפותלת, שידעה שעות קשות מנשוא, שעות שתבעו כוחות עצומים, על-מנת להתגבר ולשרוד. אך לא חסרו בדרך חיך גם שעות של ברכה, של פעילות ועשייה, שהביאו לך ולזולתך רגעי אושר ושמחה.

הסוקר את שנות חיך חש בעליל, כיצד נעה המטוטלת בין "עולם שכולו טוב", שהאור שולט בו ללא מצרים, לבין ימים בהם מאפילים הצללים עד שנדמה, כי אין עוד מוצא.

בשנת 1914 ראית את אור העולם בברלין, בירת גרמניה, כבתם של פאול ואליסה בורניסקי. אבא, דוקטור לכימיה, שימש עד 1933 כמנהל משרד הבריאות של עיריית ברלין. שנות הילדות והנעורים עברו עליך בבית זה, אשר כיהודים רבים בגרמניה של אותם הימים, הגדיר עצמו "גרמנים בני דת משה", והיה רחוק מכל תודעה יהודית, אך נטוע עמוקות בתרבות הגרמנית על כל גווניה.

כאשר סיימת את לימודיך בגימנסיה הכללית לבנות, היתה השנה 1933, ובכורח הנסיבות הפוליטיות מצאת את עצמך לפתע במסגרות יהודיות, תחילה כמטפלת במעונות ילדים ולאחר מכן במסלול לחינוך ב"בית המדרש היהודי" בברלין.

חודשים מספר לאחר סיום הלימודים את מתחילה את דרכך כמדריכה מטעם "המכבי הצעיר", תחילה במחנה ההכשרה "ארנסדורף" ובשנים 1941-1943 ב"נוינדורף". כאן משיגה אותך ואת חניכיך יד המשטר הנאצי.

כעבור שנתיים, בימים בהם את יושבת במקום מבטחים תחת חסות הצלב האדום בשוויצריה, את מעלה על הניר את זכר השנים בין - 1940 1943, ימי הפעילות התנועתית-ציונית בברלין ובמרכזי ההכשרה - תחת האימה המתמדת של המשטר הנאצי ההולכת וגוברת - עד שנסגר השער של אושוויץ עליך ועל חניכיך.

אותם "זכרונות", שמצאו כעבור 25 שנים את דרכן אל בית הדפוס, העלית על הניר כמחווה לזכר החברים שניספו בדרך ולא זכו לימים שלאחר השואה.

אך שנים רבות עוד תעבורנה, עד שיעמוד לך הכוח לספר גם על הימים שלאחר מכן, על הימים הקשים מכול, אלה שבאושויץ ואלה שבדרך הנוראה הידועה כ"צעדת המוות", שנכפתה על השורדים באושויץ, כאשר סגרו צבאות בעלי הברית על שטחי הכיבוש של הנאצים מכל העברים. רק בשנת 1977 את מתראיינת ע"י שולמית קוגלמן, וזכרונותיך שקראת להם "מברלין למעין-צבי דרך אושוויץ" מתועדים בארכיון של מעין-צבי. כעבור 7 שנים את מוסיפה דברי פתיחה למהדורה המשוכתבת של ראיון זה ובהם את כותבת:

"תודה לשולמית שעזרה לי לשמור על זכרונות אלה...
אז כמו היום ראיתי חשיבות גדולה בשמירת זכרונות השואה,
כדי שהדורות אחרינו ידעו על כך.
מה שיכולתי לספר מסרתי גם בשם אותם החברים
שכבר לא הצליחו לדבר בעצמם."

במלואת 40 שנה לשחרור מאושויץ מתקיים בינצר סירני" מפגש של ניצולי אותה קבוצת נערות שאת היית עבורן מדריכה ומופת. את דבריך במפגש זה את פותחת במלים אלה:

"זוכרת אני חלום שהיה לי, חלום בהקיץ...
הייתי בת 10 אולי 12 ותארתי לעצמי: כשאהיה מבוגרת אני רוצה לחיות בבית על גבעה שמשם יהיה לי מבט לעבר הים. אינני יודעת, איך היגעת לי לחלום הזה, כי גדלתי בברלין, בין בתים רבים וגבוהים וגבעות, ירק וים הכרתי רק מן השבועות שבלינו מחוץ לעיר בחופשת הקיץ. שהחלום התגשם - זה נס! אך הדרך היתה ארוכה וקשה מאוד..."

באותם הימים בשויצריה, כאשר התאוששת מתלאות הנדודים וחיפשת קשרים אל העושים בשליחות העליה ארצה, הפגיש אותך גורלך עם עקיבא ליונסקי. בתמיכתו ותחת חסותו עלית ארצה והגעת למעין-צבי.

מעטה את בונה את חייר מחדש, ואט-אט מתגבשת לנגד עינינו דמותך
כבת-סמכא לחינוך סועד ומקדם, ודמות זו הופכת עבור חבריך למקצוע,
עבור הורים ועבור ילדים למושג ולסמל: והרי כל ילד ידע מה גדולה הזכות
"ללכת אל אורה" - זו היתה הזכות להגיע אל אותו חדרון, בו יצרת עולם
מופלא של פעילות ושל דימיון, עולם בו ניתן להינתק לשעה קלה מן
המועקות של יום-יום.

אך הבדידות הקיומית מלווה אותך ומכוונת אותך לבנות לעצמך מסגרת
משפחתית. צורך זה מוצא את מימושו, כאשר את פוגשת את יעקב
המבקש בית חם ותומך עבורו ועבור שני בניו, ניר ואלדד. בבוא העת מוצאת
כאן גם איוה את ביתה החדש, ואת היא המכוונת את חיי המשפחה בחוכמת
הלב ובשום שכל.

בעת ובעונה אחת מתחזק מעמדך המקצועי בינינו; מתעמקת הבנתך את
נפש הזולת על נפתוליה ומצוקותיה, עד שלרבים מאיתנו היית הכתובת
ליעוץ ולהתייעצות, תוך הכרה בידע המקצועי שלך ותוך אמון מלא באישיותך.

אך לא לעולם חוסן, ועם השנים ניכרים בך סימני חולשה וחולי, ומתגבר
תהליך של דעיכה איטית, עד שנפגם גם כושרך לתקשר עם העולם
שמחוצה לך.

האם חשת, אורה יקירתנו, עד כמה רצינו להקל עליך במועקת הסגירות
שפקדה אותך?
האם חשת את גודל כאבנו, בראותנו את הבדידות הקיומית אליה נקלעת
בערוב ימירך?

לו ילוו אותך בלכתך דברי ר' יהודה הלוי:

"שׁוּבֵי נַפְשֵׁי לְמִנְחֵיכִי
כִּי הִ' גָּמַל עָלֵיכֶם."

יהודית אנגורס

21.7.1996

זוכרים את אורה אורה זוכרת

ניר אלוני, הבן, ספד לאורה ליד קברה, אך לא העלה את ההספד על הכתב. בדבריו עמד על כושרה של אורה לעודד ולתמוך בזולת בכל הנסיבות. אחד האמצעים לכך היה המאגר העצום של מיטב הספרות הגרמנית והעולמית שאגרה בזכרונה. חבריה זוכרים כי לאורך דרך התלאות בשנות השואה ואפילו במחנות ההשמדה היו רגעי חסד כאשר אורה היתה מצטטת סיפורים ושירים, והם היו בורחים מהמציאות הנוראה שסביבם. בדפים הבאים נביא קטעים קצרים מתוך זכרונותיה של אורה.

רוחמה, בתם של ניר וחיה, בהיותה בת 12, כתבה עבודה על סבתא אורה. בין השאר ריאיינה לעבודה זו את חברתה הקרובה של אורה, חנה. בהמשך מובא קטע מן הראיון (חנה מדברת אל רוחמה בת ה-12 על - סבתא).

היומן

זה כתוב ב-30 באפריל 1945. אנסה לתרגם באופן חופשי, כי היומן שבידי כמובן כתוב בגרמנית.

"עוד מעט חצות. מסביבי הכל שקט. אני היחידה שעוד ערה." - חמישתנו גרנו בחדר אחד כמובן. לא רצינו לעזוב אחת את השניה. "אני יושבת ע"י שולחן ומעליו מנורה ויש אפילו מספיק נייר בכדי לכתוב. אני רק צריכה לגשת לארון. אם אני רוצה לאכול משהו, אני יכולה לקחת כמה שאני רוצה ומה שאני רוצה, בלי פחד, שמחר כבר לא יהיה. ושם עומד אפילו קנקן עם יין. בפינה יש תנור ויכולתי אפילו קצת להתחמם בו, אבל למעשה לא קר. ואם אני עייפה מאוד, אשכב במיטה. וזה הכל לא חלום. לא, לא... זה לא חלום. זה לא אחד מאותם הלילות בלי שינה, על שק-קש... או במקום פתוח ביער על עשב שאספנו. זה איננו חלום, שאני חולמת בקרון הפחם הפתוח, כדי קצת למצוא נחמה או תרדמה. זה גם לא חלום מתוך אחד הלילות, בהם שכבתי בחדרי החולים באושוויץ בין הצעקות

והריחות והאנחות, כששלושתנו שכבנו בתוך מיטה אחת, אם בכלל אפשר לקרוא לערמת הזבל הזאת מיטה. זה גם לא חלום מאותן המנוחות הקצרות והקרות בתעלות הכביש, כי אז אפילו בכדי לחלום היינו עייפות מדי. לא, זה לא חלום... זה נס, אבל זה נכון.

אני לא יודעת, אם מחר עוד אהיה כאן, כי למדנו במשך הזמן, שכל חצי-שנה, כל רגע אפילו, יכול להביא איזה דבר בלתי צפוי. ראינו יותר מכל, בשבועות האחרונים, שכל מה שקרה, נהפך בשבילנו לטוב. ובגלל זה גם אני יודעת, שאפילו אם אנחנו צריכות שוב לעזוב את גן-העדן הזה, ואפילו אם אנחנו צריכות להתחיל שוב חיים יותר קשים, הכל יהיה בכל זאת צעד אחד יותר קרוב למסרה - למולדת שלנו. לו זה לא היה כך, אני לא הייתי עוד בחיים, וגם לא הייתי משתחררת.

מה זאת אומרת בכלל "להיות חופשי" ?

אף אחד לא יכול לפרש את המילה הזאת, אם לא חי את זה בעצמו: להיות לא חופשי, להיות שכוי - עם כל ההבנה מה זאת אומרת חופשיות פנימית. כל הזמן לא עוזבת אותי השלווה הזאת השקטה, הבטוחה... עליה אני מלאת תודה."

הדגל

... כל פעם כשאחד נפרד הוא לקח איתו משהו, ומהדגל השני חסר החלק האמצעי, שהחברות לקחו לישראל. ועכשיו את הדגל הזה, שממנו חסר הלב, לוקח אחד המדריכים ומחלק אותו לשנים עשר חלקים. את אלה הוא מחלק בין שלוש החברות וארבעת החברים אשר יהיו האחראיים בכל קבוצה, ולחבר שיהיה האחראי על אלה אשר הושארו עוד כבני ערובה בגרמניה, וחלק אחד לכל אחד מארבעת המדריכים !! באותה ההזדמנות הבטחנו אחד לשני, שנשמור על החלק הזה וכשכולנו נהיה ביחד בישראל, שוב נרכיב את החלקים לדגל אחד.

החלק היחידי - חוץ מן החלק האמצעי שהחברות הישראליות הביאו לארץ - עד כמה שידוע לי ולחברים שלי, החלק היחידי מכל אלה שחולקו אז, הוא החלק שאני הבאתי. והוא הגיע ארצה בדרכים לא דרכים. דרך כל הבקורות במחנה שנעשו על כל הגוף ואיך הם חיפשו - זה לא יאמן בכלל... אך אני הצלחתי להביאו. זה היה לי חשוב ביותר ומצאתי את הדרכים להסתירו כל פעם. זה היה בשבילם רק חתיכת בד - ובשבילי הרבה, הרבה יותר. את החלק של הדגל הזה מסרתי, שנים רבות אחר-כך, כאשר החברים בקשו אותו, והם מסרוהו לנשיא המדינה דאז, שזר. בקשתי רק לדאוג שיהיה שמור ב"יד ושם", ביחד עם היומן שרשמתי אז. היה לי הרושם שזה המקום הנכון בשבילו.

הספרון

יש עוד מקור אחד, לתמיכה בזכרונותי. ספרון קטן, אשר כבר הראיתיו לך. הספרון עשוי מנייר פשוט מאוד, שני דפים מחוברים יחד כך שהצד החלק עדיין - הוא בחוץ. זה היה סופט רישום העבודה של הגרמנים - מסודרים כמו תמיד - ובחוץ העטיפה של מחברת רגילה. קיבלתי את זה כספר מחובר בחוטים מאחת חברותינו, נדמה לי, שהיא נתנה לי אותו כמתנה בחג החנוכה האחרון שלנו באושוויץ. היא בעצמה היתה בתזמורת ושם היתה להם אפשרות אפילו להשיג עפרון ונייר. לנו היו עטים. קיבלנו אותם מן החברות אשר עבדו אצל הקצינים כפקידות. היא קיבלה את דפי הנייר בוודאי מהמקורות שלה, ורשמה לי שם את השיר של ריינר-מריה רילקה, אינני יודעת איך התרגום בעברית נקרא. אם אני מתרגמת חופשית, זהו "השיר על אהבה ומוות של קונרט כריססוף רילקה". השיר היה אהוב ביותר על תנועות הנוער בגרמניה, וגם על התנועה שלנו. אני זוכרת שציטטתי מזה דפים שלמים בע"פ בלילות שבהם ישכנו ועבדנו בחדר-התפירה. היא כנראה מצאה באיזה מקום והעתיקה את השיר עבורי, כי ידעה שאני אוהבת את זה מאוד. קיבלתי את זה כתוב רק בצד אחד, ואחרי זה מילאתי את הצד השני עם כל מיני זכרונות. שולמית: איך הצלחת לשמור על הספרון בזמן החיפושים הקפדניים של הגרמנים לגבי כל רכוש ואפילו הזעיר ביותר. אורה: זה אני כבר לא זוכרת. כי זה לא יכולתי להסתיר כמו את הקסע מן הדגל בכל מיני מקומות על גופי ובתוך גופי. אני כבר לא יודעת איך עשיתי את זה, ואיך הצלחתי לשמור על הספרון. אך עובדה שהוא קיים...

עקרונות ורגשות אשמה

... אצלנו היו שני עקרונות: הראשון היה - הקבוצה נשארת ביחד. זה בא מ"למעלה" וזה לא בא מאתנו, וזה אחד מן הדברים, שאחר-כך היתה לי הרגשה שבו אנחנו אשמים. כי אולי, אולי אפשר היה להציל כמה מאלה שלא נשארו בחיים, לו היה אפשר לשלוח אותם לפני כן עם הוריהם. לפעמים היו להם תנאים יותר טובים, אך בדרך כלל לא. אבל אולי היה טוב יותר לו היו הולכים עם ההורים. רק כשהיו הורים חולים או זקנים מאוד, החליט הועד של החברה יחד עם המדריכים שבמקרה זה, ילד של ההורים מוכרח ללכת אתם כדי לתמוך בהם.

העקרון השני היה שאסור לצאת באופן בלתי ליגאלי מגרמניה, כי אנחנו צריכים להתחלק בגורל היהודי, ואסור להתחמק ממנו! וזה אחד הדברים הנוספים, שבגללם הרגשתי את עצמי מאוד מאוד אשמה, למרות שאני למעשה לא הייתי בין האנשים שהחליטו על זה, אבל אנחנו העברנו החלטה זו הלאה לחברה שלנו - אמרנו "אסור". אני זוכרת יפה מאוד ואני חושבת שאף פעם לא אשכח את זה, שאמא של בחור אחד בקשה מאתנו לתת לו לצאת יחד אתם בדרכים בלתי ליגאליות. אינני יודעת אם הוא היה יכול להציל את נפשו - אך אני יודעת שהוא נהרג באושוויץ, לאחר שהוא הלך אתנו.

חברתה של סבתא

הכרתי את סבתא כאשר ב-41 הגעתי להכשרה, בתור ילדה בת 14. סבתא היתה בת 26 ולנו נראתה כילדה קטנה ולכן הרבנו לצחוק עליה. במשך הזמן שהיינו יחד בתוך התופת של המחנות למדתי מסבתא להתחזק ולשמור על צלם אנוש גם כאשר אף אחד לא התיחס אלינו כאל בני אדם. הידידות שנקשרה בינינו יכלה להיות ברבות השנים כאחיות.

עברנו למחנה בנוינדורף. שם כבר היו התנאים הרבה יותר קשים, אבל בינתיים אף אחד לא ידע מה צפוי לנו ומה תוכניותיהם של הגרמנים כלפי היהודים. סבתא הכינה אותנו לקראת ימים שנצטרך לסבול חרפת רעב. איש לא האמין שהמשלוחים למזרח הם למחנות השמדה.

... בערב פסח 43 לקחו אותנו כבהמות לאושוויץ. בחלקנו נפל לשרת במכבסה של אנשי S.S. המכבסה עזרה לנו לשמור על הנקיון. במסגרת עבודתנו הגיעו אלינו חוטים מהם תפרנו גרביים לבנים. גם המזון היה יותר משופר מלשאר אנשי המחנה. סבתא היתה מחברת שירים לכבוד ארועים מסוימים. ... תמיד היתה לנו סיטמא: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני".

סופר ע"י חנה אינגל מנצר סירני
לרוחמה אלוני.

פסח 1945

עתה חפשיים אנחנו
 שְׁהַרִי לְנֶגֶד עֵינֵינוּ סֵגֵר הַיָּם עַל פְּרֵעָה
 וּמַעַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם לְהַבֹּת הַמִּשְׁפָּט
 הַמְּאֻכָּלוֹת כּוֹל.
 בְּנֵי חוּרִין אֲנֵחֲנו
 וּמוֹתֵר לָנוּ לְלַכֵּת
 לְאִשֶּׁר תִּשְׁאַנֶּה אוֹתָנוּ רַגְלֵינוּ
 וְאַנְחָנוּ בְּדַרְכֵנוּ הַבַּיְתָה.

אך עוֹדְנָה מְנַקֶּרֶת הַשְּׂאֵלָה הַנוֹשֶׁנָּה :
 עַד מַתִּי - עַד אָנֹה מִתְמַשְׁכֶּת הַדְּרֹךְ?
 כִּמָּה נִתְיַצֵּב עוֹד בְּכַנִּי דְלִתוֹת זְרוֹת
 מְקַבְּצֵי נְדָבוֹת בְּלִתֵי רְצוּיִים?
 מְדֵי יוֹם נִמְשָׁכִים הַמְדוּדִים
 מְדֵי לֵיל חוֹזְרִים הַפְּסוּדִים
 - מְרֹדֵר, בְּרִיחָה, שְׂרִיקָה -

וְאַתָּה מִתְעוֹרֵר וַיִּוָּדַע:
 בֶּן חוּרִין אַתָּה -
 אֲלֵא שֶׁהַדְּרֹךְ מִתְמַשְׁכֶּת
 בְּמֹדֵר - בְּאֶרֶץ לֵאלֹהֵי נַחֵם -
 וְאַבְלִים אֲנוּ עַל הַזְּמַן שֶׁאֵבֵד
 וְעַל הַיָּמִים שֶׁאוֹרֵם זָרַח לִשְׂוֹא.

אֲמָנָם חֲפְשִׁיִּים אֲנוּ -
 אֲךָ יְדֵינוּ כְּבוֹלוֹת וְצַעֲדֵינוּ פְּסוּחִים -
 רַק תִּקְוֵתָנוּ נִשְׂאֵת עַל כְּנָפֵי הַרוּחַ
 וְאַתָּה הַהִבְטָחָה עֵתִיקַת הַיָּמִים
 - אֲשֶׁר נִבְחָנָה נִמְדָּדָה וְאִשְׁרָה מִחֻדָּשׁ -
 "אִם אֲשַׁכְּחֶנּוּ, יִרְחָשְׁלִים, תִּשְׁכַּח יְמֵינוּ"

אורה אלזובי